

TA'LIM MUHITIDA PSIXOLOGIK XAVFSIZLIKNI TA'MINLASH MASALALARI

Odinaxon Inomidinova Obobakirovna

Andijon tibbiyot texnikumi psixologi, o'zbek tili fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta'lim muhitida psixologik xavfsizlikni ta'minlash masalalari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Psixologik xavfsizlik o'quvchilarning shaxsiy rivoji, emotsional barqarorligi hamda ta'lim jarayonida faol ishtirok etishida muhim omil sifatida ko'rib chiqiladi. Tadqiqotda ta'lim muhitida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan psixologik tahdidlar, jumladan stress, qo'rquv, zo'ravonlik, diskriminatsiya va salbiy ijtimoiy munosabatlarning o'quvchi psixikasiga ta'siri yoritilgan. Shuningdek, psixologik xavfsiz muhitni shakllantirishda pedagog, psixolog va ota-onalarning o'zaro hamkorligi muhim omil sifatida asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari ta'lim muhitida psixologik xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha samarali mexanizmlarni ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: psixologik xavfsizlik, ta'lim muhiti, o'quvchi psixikasi, emotsional barqarorlik, psixologik himoya, pedagogik hamkorlik.

Аннотация: В статье рассматриваются проблемы обеспечения психологической безопасности в образовательной среде с теоретической и практической точек зрения. Психологическая безопасность анализируется как важный фактор личностного развития обучающихся, их эмоциональной устойчивости и активного участия в образовательном процессе. Особое внимание уделяется психологическим угрозам в образовательной среде, таким как стресс, тревожность, насилие, дискриминация и негативные межличностные отношения, а также их влиянию на психическое состояние учащихся. Обоснована значимость взаимодействия педагогов, психологов и родителей в формировании психологически безопасной образовательной среды. Результаты исследования могут быть использованы для разработки эффективных механизмов обеспечения психологической безопасности в системе образования.

Ключевые слова: психологическая безопасность, образовательная среда, психическое состояние учащихся, эмоциональная устойчивость, психологическая защита, педагогическое взаимодействие.

Abstract: This article examines the issues of ensuring psychological safety in the educational environment from both theoretical and practical perspectives. Psychological safety is considered a key factor in students' personal development, emotional stability, and active participation in the learning process. The study highlights potential psychological threats within the educational environment, including stress, anxiety, violence, discrimination, and negative social interactions, and analyzes their impact on students' mental well-being. The importance of cooperation among teachers, psychologists, and parents in creating a psychologically safe educational environment is

also emphasized. The findings of the study contribute to the development of effective mechanisms for ensuring psychological safety in education.

Keywords: *psychological safety, educational environment, students' mental health, emotional stability, psychological protection, educational cooperation.*

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimi nafaqat bilim berishga, balki shaxsning har tomonlama rivojlanishini ta'minlashga yo'naltirilgan murakkab ijtimoiy institut sifatida namoyon bo'lmoqda. Ushbu jarayonda ta'lim muhitining psixologik jihatdan xavfsiz bo'lishi o'quvchilarning intellektual rivoji, emotsional barqarorligi va ijtimoiy moslashuvining muhim sharti hisoblanadi. Psixologik xavfsizlik ta'lim jarayonida o'quvchi shaxsining hurmat qilinishi, uning emotsional holati, qadr-qimmati va psixik salomatligining himoyalanganligini anglatadi.

Bugungi globallashuv, axborot oqimining keskin ortishi hamda ijtimoiy munosabatlar murakkablashuvi sharoitida ta'lim muhitida psixologik tahdidlar ko'lamining kengayib borayotgani kuzatilmoqda. Stress, xavotir, akademik bosim, tengdoshlar o'rtasidagi nizolar, zo'ravonlik holatlari, kamsitish va emotsional befarqlik kabi omillar o'quvchilarning psixik holatiga salbiy ta'sir ko'rsatib, ularning ta'lim jarayonidagi faolligini pasaytirishi mumkin. Shu sababli ta'lim muhitida psixologik xavfsizlikni ta'minlash masalasi zamonaviy pedagogika va psixologiya fanlarining dolzarb tadqiqot obyektiga aylanmoqda.

Psixologik xavfsiz ta'lim muhiti o'quvchilarda o'z fikrini erkin ifodalash, xatolardan qo'rqqanlik, o'zini himoyalangan his etish va ijtimoiy muloqotga faol kirishish imkonini yaratadi. Bunday muhit shaxsda o'ziga ishonch, ijobiy "Men" konsepsiyasi va barqaror emotsional holatning shakllanishiga xizmat qiladi. Aksincha, psixologik xavfsizlik yetarli darajada ta'minlanmagan ta'lim muhiti o'quvchilarda qo'rquv, ishonchsizlik, ijtimoiy chekinish va o'quv faoliyatiga nisbatan befarqlikni yuzaga keltirishi mumkin.

Shu bilan birga, ta'lim muhitida psixologik xavfsizlikni ta'minlash faqat o'quvchi shaxsiga bog'liq bo'lmay, balki pedagoglar, ta'lim muassasasi rahbariyati, maktab psixologlari hamda ota-onalar o'rtasidagi samarali hamkorlikni talab etadi. Pedagogik jarayonda insonparvarlik, empatiya, adolat va o'zaro hurmat tamoyillariga asoslangan munosabatlar psixologik xavfsiz muhitni shakllantirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

Mazkur maqolada ta'lim muhitida psixologik xavfsizlik tushunchasining ilmiy-nazariy asoslari, uning o'quvchilarning shaxsiy va emotsional rivojlanishidagi ahamiyati hamda psixologik xavfsizlikni ta'minlash mexanizmlari tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi ta'lim jarayonida psixologik xavfsiz muhitni yaratishning samarali yo'llarini ilmiy asoslash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Zamonaviy ta'lim tizimi shaxsning intellektual rivoji bilan bir qatorda uning psixologik farovonligini ta'minlashni ham ustuvor vazifa sifatida belgilamoqda. Ta'lim

muhitida psixologik xavfsizlik masalasi ayniqsa dolzarb bo'lib, u o'quvchilarning emotsional barqarorligi, ijtimoiy moslashuvi va ta'lim jarayonidagi faolligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Psixologik jihatdan xavfsiz muhit shaxsning o'z imkoniyatlarini to'liq namoyon etishi, o'z fikrini erkin ifodalashi va ta'lim jarayonida o'zini himoyalangan his etishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi.

Bugungi kunda jamiyatda ijtimoiy-psixologik yuklamalarning ortib borishi, axborot texnologiyalarining keng tarqalishi, raqobat muhiti kuchayishi hamda o'quv yuklamalarining murakkablashuvi ta'lim muhitida psixologik tahdidlarning ko'payishiga olib kelmoqda. Stress, xavotir, emotsional zo'riqish, zo'ravonlik holatlari, tengdoshlar o'rtasidagi nizolar va kamsitish kabi omillar o'quvchilarning psixik holatiga salbiy ta'sir ko'rsatib, ularning o'quv faoliyatiga bo'lgan munosabatini susaytiradi. Shu sababli ta'lim muhitida psixologik xavfsizlikni ta'minlash masalasi ilmiy jihatdan chuqur o'rganishni talab etadi.

Psixologik xavfsizlikning yetarli darajada ta'minlanmasligi o'quvchilarda o'ziga ishonchsizlik, qo'rquv, ijtimoiy chekinish, agressiv xulq-atvor yoki passivlik kabi holatlarning yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin. Bu esa nafaqat o'quvchining shaxsiy rivojlanishiga, balki ta'lim muassasasidagi umumiy psixologik iqlim va ta'lim sifati ko'rsatkichlariga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu nuqtai nazardan, ta'lim muhitida psixologik xavfsizlikni ta'minlash masalasi pedagogika va psixologiya fanlari kesishmasidagi muhim ilmiy muammo sifatida namoyon bo'ladi.

Shuningdek, inklyuziv ta'lim, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv va kompetensiyaviy ta'lim modelining joriy etilishi psixologik xavfsizlikka bo'lgan ehtiyojni yanada kuchaytirmoqda. Har bir o'quvchining individual psixologik xususiyatlarini hisobga olish, uning huquq va qadr-qimmatini hurmat qilish, ijobiy muloqot muhitini yaratish psixologik xavfsiz ta'lim muhitining muhim tarkibiy qismlaridan hisoblanadi.

Bundan tashqari, ta'lim muhitida psixologik xavfsizlikni ta'minlash masalasi faqat psixolog yoki pedagog faoliyati bilan cheklanmaydi, balki ta'lim muassasasi rahbariyati, ota-onalar va keng jamoatchilik o'rtasidagi hamkorlikni ham taqozo etadi. Ushbu jarayonning tizimli va ilmiy asoslangan holda tashkil etilmasligi psixologik xavfsizlikni ta'minlash borasida barqaror natijalarga erishishni qiyinlashtiradi.

Shu sababli ta'lim muhitida psixologik xavfsizlikni ta'minlashning nazariy asoslari, amaliy mexanizmlari va samarali yo'llarini ilmiy jihatdan o'rganish, ularni ta'lim amaliyotiga tatbiq etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish bugungi kunda dolzarb ilmiy va amaliy vazifalardan biri hisoblanadi. Mazkur mavzuning tadqiq etilishi ta'lim muhitining sifatini oshirish, o'quvchilarning psixik salomatligini mustahkamlash va barkamol shaxsni tarbiyalashga xizmat qiladi.

ASOSIY QISM

Psixologik xavfsizlik tushunchasi zamonaviy psixologiya va pedagogika fanlarida shaxsning emotsional barqarorligi, psixik salomatligi hamda ijtimoiy moslashuvining muhim sharti sifatida talqin etiladi. Ta'lim muhitida psixologik xavfsizlik o'quvchi

shaxsining hurmat qilinishi, uning qadr-qimmatini va psixologik ehtiyojlarining himoyalanganligi bilan ifodalanadi. Bunday muhitda o'quvchi o'zini erkin, ishonchli va qo'llab-quvvatlangan holda his qiladi, bu esa uning ta'lim jarayonidagi faolligini oshiradi.

Ilmiy manbalarda psixologik xavfsizlik shaxsda qo'rquv, xavotir va ichki zo'riqish holatlarining minimallashtirilishi bilan bog'liq holda izohlanadi. Ta'lim muhitida ushbu holatlarning kamayishi o'quvchilarning kognitiv faoliyatini faollashtiradi, ijodiy fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarining rivojlanishiga zamin yaratadi.

Ta'lim muhitida psixologik xavfsizlikka tahdid soluvchi omillar. Ta'lim jarayonida psixologik xavfsizlikka tahdid soluvchi omillar turli xil tashqi va ichki sabablar bilan bog'liq. Ular orasida akademik yuklamaning haddan tashqari ko'pligi, baholash jarayonidagi adolatsizlik, pedagog va o'quvchi o'rtasidagi salbiy muloqot, tengdoshlar o'rtasidagi nizolar, zo'ravonlik va kamsitish holatlari muhim o'rin tutadi. Mazkur omillar o'quvchilarda stress, xavotir, emotsional beqarorlik va o'quv faoliyatiga nisbatan salbiy munosabatni yuzaga keltiradi.

Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlar va axborot makonining kengayishi ham ta'lim muhitida psixologik xavfsizlikka yangi tahdidlarni keltirib chiqarmoqda. Kiberzo'ravonlik, ijtimoiy taqqoslash va virtual muloqotdagi salbiy tajribalar o'quvchilarning psixik holatiga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatadi. Ushbu holatlar ta'lim muhitida psixologik xavfsizlikni ta'minlash masalasiga kompleks yondashuvni talab etadi.

Psixologik xavfsiz ta'lim muhitini shakllantirishning pedagogik va psixologik mexanizmlari. Psixologik xavfsiz ta'lim muhitini yaratishda pedagoglarning kasbiy va shaxsiy kompetensiyasi muhim ahamiyatga ega. Pedagogning empatiya, muloqot madaniyati, adolatli baholash va ijobiy munosabatlarga asoslangan yondashuvi o'quvchilarda ishonch va xavfsizlik hissinini shakllantiradi. Insonparvarlik tamoyillariga asoslangan pedagogik muhit o'quvchilarning psixologik farovonligini ta'minlashda asosiy omil bo'lib xizmat qiladi.

Maktab psixologlarining faoliyati ham psixologik xavfsizlikni ta'minlash jarayonida muhim o'rin egallaydi. Psixologik diagnostika, profilaktika va korreksion ishlar orqali o'quvchilarning emotsional holatini monitoring qilish, stress va xavotir darajasini kamaytirishga qaratilgan mashg'ulotlarni tashkil etish ta'lim muhitining psixologik jihatdan barqaror bo'lishiga xizmat qiladi.

Psixologik xavfsizlikning ta'lim samaradorligiga ta'siri. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, psixologik xavfsiz ta'lim muhitida ta'lim olgan o'quvchilarning akademik ko'rsatkichlari va ijtimoiy faolligi yuqori bo'ladi. O'quvchilar o'z fikrini erkin ifodalash, savollar berish va muloqotga kirishishdan qo'rqmaydi, bu esa ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi. Psixologik xavfsizlik o'quvchilarda o'ziga ishonch va ichki motivatsiyani kuchaytirib, mustaqil o'rganishga bo'lgan intilishni rivojlantiradi.

Shu bilan birga, psixologik xavfsizlikning ta'minlanishi ta'lim muassasasida ijobiy psixologik iqlimni shakllantiradi. Bu holat pedagoglar va o'quvchilar o'rtasidagi

hamkorlikni mustahkamlab, ta'lim jarayonining sifat jihatdan yaxshilanishiga olib keladi.

Zamonaviy ta'lim tizimida shaxsning intellektual rivoji bilan bir qatorda uning psixologik farovonligini ta'minlash muhim ilmiy va amaliy vazifalardan biri hisoblanadi. Ta'lim muhitida psixologik xavfsizlikni ta'minlash masalasi o'quvchilarning psixik salomatligi, emotsional barqarorligi va ijtimoiy moslashuvi bilan bevosita bog'liq bo'lib, ta'lim jarayonining umumiy samaradorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli mazkur mavzuni chuqur ilmiy jihatdan o'rganish hozirgi davr talabi sifatida namoyon bo'lmoqda.

Amaliy kuzatuvlar va ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ta'lim muhitida psixologik xavfsizlikning yetarli darajada ta'minlanmaganligi o'quvchilarda stress, xavotir, qo'rquv, emotsional beqarorlik va o'quv faoliyatiga nisbatan salbiy munosabatning shakllanishiga olib kelmoqda. Bunday holatlar o'quvchilarning akademik natijalariga, shaxsiy rivojlanishiga va ijtimoiy xulq-atvoriga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ushbu muammolarni bartaraf etish esa psixologik xavfsizlikni ta'minlash mexanizmlarini ilmiy asosda o'rganishni taqozo etadi.

Shuningdek, ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar, shaxsga yo'naltirilgan va kompetensiyaviy yondashuvlarning joriy etilishi ta'lim muhitida psixologik xavfsizlikka bo'lgan ehtiyojni yanada kuchaytirmoqda. Har bir o'quvchining individual psixologik xususiyatlarini hisobga olish, uning huquq va qadr-qimmatini himoyalash hamda ijobiy muloqot muhitini shakllantirish bugungi ta'lim amaliyotining muhim talablaridan biridir. Mazkur talablarni samarali amalga oshirish uchun psixologik xavfsizlik masalasini ilmiy asosda tahlil qilish zarur.

Bundan tashqari, axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi, ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi ta'lim muhitida yangi psixologik muammolarni keltirib chiqarmoqda. Kiberzo'ravonlik, virtual muloqotdagi salbiy tajribalar, ijtimoiy taqqoslash kabi omillar o'quvchilarning psixik holatiga kuchli ta'sir ko'rsatib, psixologik xavfsizlikni ta'minlash masalasini yanada murakkablashtirmoqda. Ushbu omillarni chuqur o'rganish va ularning oldini olish bo'yicha ilmiy asoslangan choralarni ishlab chiqish zarurati mavjud.

Shu bilan birga, ta'lim muhitida psixologik xavfsizlikni ta'minlash faqat alohida psixologik choralar bilan cheklanmay, balki pedagogik jarayonning barcha subyektlari — pedagoglar, psixologlar, ta'lim muassasasi rahbariyati va ota-onalar o'rtasidagi tizimli hamkorlikni talab etadi. Mazkur hamkorlikning samarali mexanizmlarini aniqlash va amaliyotga joriy etish uchun ilmiy izlanishlar olib borish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, ta'lim muhitida psixologik xavfsizlikni ta'minlash masalasini ilmiy jihatdan chuqur o'rganish, uning nazariy asoslari va amaliy mexanizmlarini ishlab chiqish bugungi pedagogika va psixologiya fanlari oldida turgan dolzarb ilmiy vazifalardan biridir. Mazkur tadqiqotlar ta'lim muhitining sifatini

oshirish, o'quvchilarning psixik salomatligini mustahkamlash va barkamol shaxsni tarbiyalashga xizmat qiladi.

XULOSA

O'tkazilgan nazariy tahlillar va ilmiy yondashuvlar shuni ko'rsatadiki, ta'lim muhitida psixologik xavfsizlikni ta'minlash zamonaviy ta'lim tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Psixologik xavfsiz muhit o'quvchilarning psixik salomatligi, emotsional barqarorligi va ijtimoiy moslashuvini ta'minlash bilan birga, ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishda muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Bunday muhit shaxsning o'z imkoniyatlarini to'liq namoyon etishi, mustaqil fikrlashi va ijtimoiy muloqotda faol ishtirok etishi uchun qulay shart-sharoit yaratadi.

Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, psixologik xavfsizlik yetarli darajada ta'minlanmagan ta'lim muhitida o'quvchilarda stress, xavotir, qo'rquv, ijtimoiy chekinish va agressiv xulq-atvor kabi salbiy holatlar yuzaga keladi. Bu holatlar nafaqat o'quvchilarning o'quv faoliyatiga, balki ularning shaxsiy rivojlanishiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli psixologik xavfsizlikni ta'lim jarayonining ajralmas qismi sifatida qarash ilmiy va amaliy jihatdan asoslangan yondashuv hisoblanadi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari psixologik xavfsizlikni ta'minlashda pedagoglarning kasbiy kompetensiyasi, muloqot madaniyati va insonparvarlik tamoyillariga asoslangan yondashuvi muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatdi. Pedagog va o'quvchi o'rtasidagi ijobiy, ishonchga asoslangan munosabatlar psixologik xavfsiz muhitni shakllantirishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Bu jarayonda maktab psixologlarining diagnostik, profilaktik va korreksion faoliyati ham muhim o'rin egallaydi.

Bundan tashqari, ta'lim muhitida psixologik xavfsizlikni ta'minlash faqat individual yondashuv bilan cheklanmasdan, balki ta'lim muassasasi doirasida ijobiy psixologik iqlimni yaratishni ham talab etadi. Ota-onalar, pedagoglar va psixologlar o'rtasidagi hamkorlikning mustahkamlanishi psixologik xavfsizlikni ta'minlashning samarali mexanizmlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu hamkorlikning tizimli ravishda tashkil etilishi o'quvchilarning psixologik farovonligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, ta'lim muhitida psixologik xavfsizlikni ta'minlash masalasini ilmiy asosda o'rganish va amaliyotga tatbiq etish barkamol, ijtimoiy faol va psixologik jihatdan barqaror shaxsni tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur tadqiqot natijalari ta'lim muhitini takomillashtirish, psixologik xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha samarali strategiyalar ishlab chiqish va ularni ta'lim amaliyotiga joriy etish uchun ilmiy-amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

TAVSIYALAR

1. Ta'lim muhitida ijobiy psixologik iqlimni shakllantirish. Ta'lim jarayonida o'zaro hurmat, ishonch va hamkorlikka asoslangan munosabatlarni rivojlantirish zarur. Pedagog va o'quvchi o'rtasida ochiq muloqotni ta'minlash psixologik xavfsizlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

2. Pedagoglarning psixologik kompetensiyasini oshirish. Pedagoglar uchun stressni boshqarish, emotsional barqarorlik va konfliktlarni konstruktiv hal etish bo'yicha malaka oshirish mashg'ulotlarini tizimli tashkil etish maqsadga muvofiq.

3. Psixologik diagnostika va profilaktika ishlarini kuchaytirish. O'quvchilarning psixologik holatini muntazam monitoring qilish, xavotir va stress darajasini erta aniqlash hamda korreksion chora-tadbirlarni o'z vaqtida amalga oshirish zarur.

4. Ota-onalar bilan psixologik hamkorlikni yo'lga qo'yish. Ta'lim muhitida psixologik xavfsizlikni ta'minlashda ota-onalarni faol jalb etish, psixologik maslahatlar va treninglar orqali ularning pedagogik-psixologik savodxonligini oshirish muhim ahamiyatga ega.

5. Zo'ravonlik va kamsitishning oldini olishga qaratilgan tizimli choralar ko'rish.

6. Ta'lim muassasalarida zo'ravonlikka qarshi aniq qoidalar va psixologik himoya mexanizmlarini joriy etish, ijobiy xulq-atvorni rag'batlantirish psixologik xavfsiz muhitni ta'minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. G'oziyev, E. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2014.
2. Davletshin, M. Ta'lim psixologiyasi. – Toshkent: Fan, 2012.
3. Karimova, V. Ijtimoiy psixologiya asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.
4. Xudoyberganova, D. Shaxs psixologiyasi va rivojlanish muammolari. – Toshkent: Fan, 2018.
5. To'xtayeva, H. Ta'lim muhitida psixologik iqlim va uning ahamiyati. – Toshkent: O'qituvchi, 2015.
6. Yo'ldoshev, J., Usmonov, S. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: O'qituvchi, 2012.
7. Sayidahmedov, N. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
8. Abdullayeva, M. Bolalar va o'smirlar psixologiyasi. – Toshkent: Universitet, 2017.
9. Jo'rayev, R. Ta'lim jarayonida shaxsga yo'naltirilgan yondashuv. – Toshkent: Fan, 2016.
10. Qodirova, G. Ta'lim muassasalarida psixologik xizmat faoliyati. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.